

АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫНЫҢ ЖАЛПЫҒА БІРДЕЙ ДЕКЛАРАЦИЯСЫ

ПРЕАМБУЛА

Адам баласы қиелменінің барлық мүшелеріне тең қадір-қасиетін, құқықтарының теңдігі мен тартып алынбайтындығын тану, бостандық пен сзділдіктің және жалпыға бірдей бейбітшіліктің негізі болып табылатынына назар аудара отырып,

адам құқықтарына деген елемеушілік, менсінбеушілік адам баласы арының зығырданын қайнататын тағылық жағдайға скеліп соғатынына және дүние жүзі адамдары сзз бен наным-сенім бостандықтарына ие болып, қрей мен мұқтаждықтан ада бола алатын ортаны құру - адам баласының жоғары мсртебелі ұмтылысы деп жарияланғанына назар аудара отырып,

адам баласы зорлық-зомбылық пен қанауға қарсы құтеріліске мсжбұр болатын жағдайды тудырмау үшін, адам құқықтары заң билігімен қорғалуы керек екеніне назар аудара отырып,

халықтар арасында достық қарым-қатынастың дамуына жсрдемдесу керек екеніне назар аудара отырып,

Біріккен Ұлттар елдері сзз Жарғысында негізгі адам құқықтарына, жеке адам басының қадір-қасиеті мен құндылығына және ерлер мен сйелдердің теңдігіне сенімдерін растап, слеуметтік прогресс пен адамға ылайық лмір сұру деңгейін, нақтыланған бостандықтардан тыс, кең ауқымды бостандықтарды арттыруға жсрдемдесу керек деген шешімге келгендеріне назар аудара отырып,

мұше-мемлекеттер Біріккен Ұлттар Ұйымымен ынтықтамаса отырып, адам құқықтары мен негізгі бостандықтары жалпыға бірдей құрметтеліп сақталуына ықпал жасауға міндеттенгендеріне назар аудара отырып,

осы міндеттемелерді толыққанды жүзеге асыру жолында осы құқықтар мен бостандықтардың мсн-мағынасы мен ерекшеліктерін ұғынып тұсінудің маңызы зор екендігіне назар аудара отырып,

БАС АССАМБЛЕЯ,

Адам кђќыќтарының жалпыға бірдей Декларациясын бцкіл халыќтар мен мемлекеттердiнђ Һмтылыстары арќылы ср адаммен катар, коѓамның ср органы осы декларацияны цнемі жадында тђтып, бiлiм беру жсне аѓарту жђмыстары арќылы осы кђќыќтар мен бостандыќтарды кадiр тђтуѓа ыќпал жасап, цлттыќ халыќаралыќ шаралар арќылы Тђйымның мцше-мемлекеттерiнiнђ халыќтарымен коса, олардың юрисдикциясына карасты территориялардың халыќтары арасында да, жалпыға бірдей тиiмдi тцрде танылып, жцзеге асырылуы цшiн алѓа койылѓан маќсат ретiнде жария етiп отыр.

1 бап

Барлыќ адамдар тумысынан азат жсне кадiр-касиетi мен кђќыќтары тењ болып дцниеге келедi. Адамдарѓа аќыл-парасат, ар-ождан берiлген, сондықтан олар бiр-бiрiмен туыстыќ, бауырмалдыќ карым-катынас жасаулары тиiс.

2 бап

Ср адам, нсiлiне, тцр-тцсiне, жынысына, тiлiне, дiнiне, саяси немесе басќа да наным-сенiмдерiне, Һлттыќ, немесе слеуметтiк тегiне, мцлiктiк, тектiк-топтыќ, немесе басќа да жаѓдаяттарѓа карамастан осы Декларацияда жарияланѓан барлыќ кђќыќтар мен бостандыќтарѓа алаланбай, бiрдей тењ ие болуы тиiс. Сонымен катар, ешкiм де лъзi тђратын елiнiнђ, не болмаса территорияның саяси, кђќыќтыќ, немесе халыќаралыќ мсртебесiнiнђ негiзi бойынша, жсне де ол территория тсуелсiз, слде бiреудiнђ карамаѓында, слде лъзiн-лъзi басќарушы емес, немесе оның егемендiгi сртцрлi нысанда шектеулi болѓан ццннiнђ лъзiнде де, алаланбауы тиiс.

3 бап

Sp адам лмiр сyруге, бостандықта болуға жсне оның жеке басына қол сҥғылмауына кҥкылы.

4 бап

Ешкім де кҥлдықта немесе кіріптарлықта ҥсталуы тиіс емес. Кҥлдық пен кҥл саудасына, қандай түрде болса да, тыйым салынады.

5 бап

Ешкім де азапталуға немесе қадір-қасиетін қорлайтындай адамшылыққа жатпайтын қатыгездік жолмен жсбірленуге, немесе жазалануға тиіс емес.

6 бап

Sp адам қай жерде жүрсе де, кҥкықтық субъектісі ретінде танылуына кҥкылы.

7 бап

Заң алдында жҥрттың бсрі тең жсне де заң арқылы алаланбай, бірдей тең қорғалуға кҥкылы. Барлық адам осы Декларацияның ережелерін бҥзатын кемсітуден жсне кемсітуге арандатушылықтың барлық түрінен тең қорғалуға кҥкылы.

8 бап

Sp адам, конституциямен, немесе заңмен берілген негізгі кҥкықтары бҥзылған жағдайда, кҥкығын кҥзыретті ҥлттық сот арқылы тиімді түрде қалпына келтіруге кҥкылы.

9 бап

Ешкім де негізсіз тәткіңдалуға, қамауда ұсталуға немесе қуғынға ұшыратылуға тиіс емес.

10 бап

Sp адам, лзінін кћкыктары мен міндеттерін анықтап, лзіне тағылған қылмыстық айыптаудың негізділігін белгілеу үшін, ісі толық теңдік негізінде, сділеттік талаптарға сай, тсуелсіз және сділ сот арқылы ашық қаралуына кћкығы бар.

11 бап

1. Қылмыс жасады деп айыпталған sp адам, қорғану кћкығы қамтамасыздандырылып, заңды және ашық сот талқылауы оның кінсін толық анықтағанға дейін, кінсіз деп есептелуге кћкығы бар.
2. Ешкім де жасаған спекеті немесе спекетсіздігі негізінде, егер ол спекеті ұлттық заңдар мен халықаралық кћкық бойынша қылмыс болып саналмаса, жауапқа тартылмайды. Сонымен қатар қылмыс үшін берілген жаза, қылмыс жасалған кезде заңмен қызделген жазадан ауыр болмауға тиіс.

12 бап

Sp адам жеке және отбасылық лміріне лзгелердің лз бетінше араласуынан, озбырлық жасап баспанасына, хат жазысып-алысу кћпиясына қол сңғуынан, ар-намысы мен абырой беделіне нћқсан келтіруінен қорғалуға кћкығы бар.

13 бап

1. Sp адамның sp мемлекеттің ішінде жұріп-тұруына және лз қалауынша тұратын мекен-жайды таңдауына кћкығы бар.

2. Sp адам кез-келген елден, соның ішінде лзінін туған елінен, басқа елге қоныс аударуға және лз еліне қайтып оралуға қажылы.

14 бап

1. Sp адамның қуғынға ұшыраған жағдайда, басқа елдерден баспана іздеп және сол баспананы пайдалануға қажығы бар.
2. Бұл қажық шынтуатында саяси емес қылмыстың негізінде, немесе Біріккен Ұлттар Ұйымының мақсаттары мен қағидаларына қайшы келетін среттер қшін қуғындалғандарға жұрмейді.

15 бап

1. Sp адамның азаматтыққа қажығы бар.
2. Ешкімді де азаматтығынан немесе азаматтығын лзгерту қажығынан еріксіз айыруға болмайды.

16 бап

1. Қсмелеттік жасқа толған ерлер мен сйелдер лздерінің нсіліне, ұлтына, дініне қарамастан некеге тұрып, отбасын қажуға қажылы. Олар некеге тұрған, некеде болған және ажырасқан кезде бірдей қажықтарды пайдаланады.
2. Неке, тек екі жақтың лзара еркін және толық келісімі бойынша ғана қиылады.
3. Отабасы қоғамның табиғи және негізгі ұясы болып табылады, және қоғам мен мемлекет тарапынан қорғалуға қажылы.

17 бап.

1. Sp адамның дүние мүлкіті жеке лзі, немесе басқалармен бірлесіп иемденуге қажығы бар.
2. Ешкім де лз мүлкінен еріксіз айрылмауға тиіс.

18 бап

Sp адам ой-пікір, ар-ождан жсне дін бостандығына кђќығы бар; бђл кђќык лз дінін немесе наным--сенімін лзгерту еркіндігін, лз дінін, наным-сенімін жеке лзі, немесе басќа адамдармен бірігіп тђтып, жария тұрде, немесе жеке жолмен уағыздау, кђдайѓа кђлшылық ету, діни салт-жораларын орындау бостандығын да ќамтыйды.

19 бап

Sp адам наным-сенім бостандығына жсне лз клзќарасын еркін білдіруіне кђќығы бар; бђл кђќык лз наным-сенімін кедергісіз ђстану еркіндігін jsне мемлекеттік шекаралар тсртібіне тсуелді болып ќалмай, аќпараттар мен идеяларды еркін іздеп, кез-келген кђралдар арќылы тарату бостандығын да ќамтыйды.

20 бап

1. Sp адамның бейбіт жиналыстар жсне ассоциацияларды кђру бостандығына кђќығы бар.
2. Ешкімді де белгілі бір ассоциацияѓа зорлықпен кіргізуге болмайды.

21 бап

1. Sp адамның, лз елін басќару ісіне тікелей лзі, немесе ерікті тұрде сайланѓан лкілдері арќылы ќатысуѓа кђќығы бар.
2. Sp адам лз елінде мемлекеттік ќызметке тењ дсрежеде ќол жеткізуге кђќылы.
3. Халықтыњ еркі ұкімет билігінің негізі болуы тиіс; бђл ерік мерзімді жсне бђрмаланбаѓан сайлау арќылы жцзеге асырылуы тиіс . Сайлау жалпыѓа бірдей тењ сайлау кђќығы негізінде, жасырын дауыс беру жолымен, немесе осы сияќты сайлау бостандығын ќамтамасыз ететін басќа да, осы мсндес сдістер арќылы лткізілці тиіс.

22 бап

Sp адам, қоғам мүшесі ретінде, елеуметтік жағынан қамсыздандырылуына және оның қадір-қасиеті қолдау табуына, жеке басы еркін кемелденуіне қажетті экономикалық, елеуметтік және мәдени салалар бойынша қықықтары әрбір мемлекеттің қырылымы мен ресурстарына сай, ұлттық ықпал және халықаралық ынтымақтастық арқылы жүзеге асырылуына қықығы бар.

23 бап

1. Sp адамның еңбек етуге, жұмыс түрін еркін таңдауға, сділ және қолайлы еңбек жағдайына, жұмыссыздықтан қорғалуына қықығы бар.
2. Sp адамның қындылығы тең еңбегі үшін, нендей бір кемсітусіз, тең еңбек ақы алуына қықығы бар.
3. Жұмыс істеп жүрген sp адам лзінін және отбасының ылайықты лмір сүруін қамтамасыз ететіндей сділ және қанағаттанарлық, және, қажет болған кезде, басқа елеуметтік қамсыздандыру қыралдары арқылы толықтырылып отыратын, сый-сияпатқа қықылы.
4. Sp адам қсиподақтарын қыруға және лз мүдделерін қорғау үшін, қсиподақтарына кіруге қықылы.

24 бап

Sp адам тынығуға және мәдени демалуға, оның ішінде ақылға қонымды шектеулі жұмыс қніне және мерзімді ақылы демалысқа, қықылы.

25 бап

1. Sp адам лзінін және отбасы мүшелерінің ден-саулығын сл-ауқатын қамтамасыз ететіндей, тамақты, киімді, баспананы, медициналық қүтімді қамтыйтын лмір сүру деңгейіне қықылы және де жұмыссыз қалған қүнде, науқас болған кезде, мүгедек болып қалған, жесір болып қалған қүнде, қартайған шақта, немесе лзіне байланысты

емес басқа да себептермен тіршілік ету мүмкіншілігінен айырылып қалған жағдайда қамсыздандырылуына қажылы.

2. Ана жсне нсресте болу жағдайы айрықша қамқорлық пен қымеке алуға қажық береді. Балалардың бсрі, некелі немесе некесіз туған, бірдей слеуметтік қорғауды пайдаланады.

26 бап

1. Ср адамның білім алуға қажығы бар. Білім беру, ен болмағанда бастауыш жсне жалпы білім, тегін болуы тиіс. Бастауыш білім баршаға міндетті болуы тиіс. Техникалық жсне қсціптік білім қыпшіліктің қолы жетерліктей болуы тиіс жсне жоғары білім де, сркімнің қабілетіне қарай қыпшіліктің қолы жетерліктей болуы тиіс.
2. Білім беру адамның жеке басының толық кемелденуіне жсне қажықтары мен негізгі бостандықтарына деген қыжрметті арттыруға бағытталуы тиіс. Білім беру барлық ұлттар, нсцілдік жсне діни топтары арасында түсіністік, шыдамдылық пен достық қарым-қатынас орнатуға ықпал жасап жсне Біріккен Ұлттар Ұйымының бейбітшілікті қуаттау жолындағы іжымысына ықпал жасап, дем беруі тиіс.
3. Ата-аналардың лздерінің жас балаларына білім беру түрін таңдауда қажығы басымды

27 бап

1. Ср адам қоғамның мсдени лміріне еркін қатысуға, лнерден рахат-лссзат алуға, ғылыми прогреске ат салысуға срі оның игілігін пайдалануға қажылы.
2. Ср адам лзі автор болып табылатын ғылыми енбегінің, сдеби немесе қыркем шығармаларының нстижесінде туындайтын рухани жсне материалды мүдделерін қорғауға қажылы.

28 бап

Sp адам осы декларацияда баянды етілген кђқыќтар мен бостандыќтарды толық жцзеге асыра алатын слеуметтік жсне халыќаралыќ тсртіпке кђқылы.

29 бап

1. Sp адамның, адам баласының еркін жсне толық кемелденуіне мцмкіншілік беретін коѓам алдында міндеттері бар.
2. Лззінің кђқыќтары мен бостандыќтарын жцзеге асыруда sp адам тек басќа адамдардың кђқыќтары мен бостандыќтарын тиісті тұрде тану жсне кђрметтеу маќсаты клзделген жаѓдайда ѓана жсне демократиялық коѓамдағы моральдің, коѓамдық тсртіп пен игіліктің сділетті талаптарын ќанаѓаттандыру маќсаты клзделген жаѓдайда ѓана, зањмен белгіленген шектеуге ђшырауы тиіс.
3. Осы бостандыќтар мен кђқыќтарды жцзеге асырылуы Біріккен Ғлттар Ғйымының маќсаттары мен ќаѓидаларына ќайшы келмеуі тиіс.

30 бап

Осы Декларациядағы ешбір ќаѓида ќасыбір мемлекетке, адамдар тобына немесе жеке адамдарѓа аталмыш Декларацияда баянды етілген кђқыќтар мен бостандыќтарды жоятын ќызметпен айналысу немесе іс-сркет жасау кђқығын береді деп пайымдалуы тиіс емес.